

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ГАРЯГА ЛЕСЯ ОЛЕГІВНА

УДК 336.717.42:330.131.7](043.3)

МОНІТОРИНГ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Гончарук Тетяна Іванівна,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
декан факультету банківських технологій

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васюренко Олег Володимирович,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”,
проректор

кандидат економічних наук, доцент
Версаль Наталія Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу
та кредиту

Захист дисертації відбудеться 29 травня 2009 р. о 15.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи Національного банку України” за адресою: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Автореферат розісланий 28 квітня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Функціонування світової фінансової системи супроводжується процесами глобалізації та інтернаціоналізації, які стали реаліями сьогодення. З часу проголошення незалежності України банківська система стала домінуючою ланкою фінансово-кредитної системи країни. За таких умов постає необхідність перегляду та вдосконалення кількісного та якісного надання банківських послуг, механізму їх здійснення, реалізації системи ризик-менеджменту у банках.

Оскільки кредитна діяльність має найбільшу питому вагу в активних операціях банків, то саме моніторинг кредитного ризику є однією з найважливіших складових загальної системи ризик-менеджменту у банку. Формування ефективної управлінської політики стосовно кредитного ризику у банку потребує всебічного обґрунтування пріоритетних напрямів і шляхів проведення його моніторингу для досягнення динамічного, збалансованого та стабільного стану функціонування банку. Для проведення моніторингу кредитного ризику у банківській діяльності необхідна відповідна методична база. Це обумовлює важливість удосконалення організаційно-методичних підходів, необхідних для здійснення моніторингу, що на сьогодні, враховуючи вплив світових процесів глобалізації фінансових ринків та інтернаціоналізації банківської діяльності на національну банківську систему, має першочергове значення.

Дослідження кредитних ризиків і методів управління ними знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вітчизняних і закордонних науковців та практиків, зокрема: І. Балабанова, А. Белякова, І. Бланка, О. Васюренка, Н. Версаль, І. Вишнякова, В. Вітлінського, І. Волошина, В. Галасюка, В. Гейця, І. Гуцала, М. Дмитренка, О. Євтуха, В. Єдрінова, А. Єпіфанова, І. Івченко, С. Кабушкіна, О. Кириченко, В. Кочеткова, А. Мороза, Е. Морсмана, О. Пернарівського, Л. Примостки, М. Савлука, І. Сала, Дж. Сінкі, В. Севрук, З. Щибиволока. Однак слід зауважити, що теоретико-методична база щодо організації моніторингу кредитного ризику як складової частини ризик-менеджменту у банку недостатньо досліджена, що й обумовлює актуальність і вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок дисертаційного дослідження є складовою науково-дослідних тем і розробок, над якими працюють науковці ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження були використані при розробці наукових тем: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965) та “Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу” (номер державної реєстрації 0107U012112). До звітів про науково-дослідну роботу включено пропозиції автора щодо розробки системи елементів, що визначають процес забезпечення ефективності банківського моніторингу, удосконалення методичних

підходів до моніторингу кредитного ризику в банку, особливостей урахування ризику країни у процесі моніторингу кредитного ризику.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка теоретико-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо організації моніторингу кредитного ризику у банках. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких наукових завдань:

- дослідити економічну сутність банківських ризиків, з'ясувати місце кредитного ризику у системі банківських ризиків;
- проаналізувати вплив сучасних тенденцій інтернаціоналізації на здійснення кредитної діяльності та обґрунтувати необхідність урахування ризику країни у процесі моніторингу кредитного ризику нерезидентів та експортоорієнтованих позичальників;
- систематизувати існуючі підходи до визначення, класифікації, оцінки та методів управління кредитним ризиком;
- запропонувати узагальнюючу класифікацію банківського моніторингу та визначити місце моніторингу у системі ризик-менеджменту банку;
- проаналізувати сучасний стан та тенденції діяльності банків України у сфері кредитування;
- визначити етапи та складові елементи моніторингу кредитного ризику у банку;
- удосконалити методичні підходи до організації процесу моніторингу кредитного ризику у банку з організаційно-функціональної точки зору;
- розробити процедуру визначення інтегрального показника кредитного ризику;
- оцінити перспективи застосування та можливість адаптації моделей оцінки портфельного кредитного ризику для його моніторингу у вітчизняних умовах.

Об'єктом дослідження є процеси управління кредитними ризиками у банках.

Предметом дослідження є система організації моніторингу кредитного ризику у банку як складової банківського ризик-менеджменту.

Методи дослідження. У дисертації використано такі загальнонаукові методи дослідження: статистичний аналіз (для дослідження тенденцій розвитку на ринку банківського кредитування України); аналогії (для вивчення закордонного досвіду управління кредитним ризиком у вітчизняних умовах); узагальнення (для виявлення необхідності застосування нового підходу до визначення моніторингу кредитного ризику); ретроспективного аналізу (для виявлення етапів розвитку регулювання ризиками у банківській діяльності); системного аналізу (для вивчення управління кредитним ризиком як підсистеми ризик-менеджменту); економіко-статистичні та економіко-математичні (для розрахунку показників кредитного ризику та їх порівняння); зіставлення, групування, графічний (для побудови таблиць, ілюстративних графіків і діаграм).

Інформаційною базою дослідження є дані щодо фінансово-економічних показників Державного комітету статистики України, Національного банку України, офіційних звітів низки банків України, досягнення вітчизняних і зарубіжних авторів, що викладені у монографіях, статтях та тезах наукових конференцій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій стосовно організації моніторингу кредитного ризику у банку та полягає в такому:

уперше:

- запропоновано та обґрунтовано науково-методичний підхід до оцінки і прогнозування кредитного ризику на основі інтегрального показника, який включає індикатори рівня кредитного ризику: частку кредитного портфеля в активах, рівень достатності резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями, частку прострочених кредитів у кредитному портфелі;

удосконалено:

- класифікаційні ознаки та систему класифікації банківського моніторингу, яку, на відміну від існуючих, пропонується проводити з групуванням за суб'єктами, об'єктами, метою здійснення та видом банківських операцій;
- методичне забезпечення організації моніторингу кредитного ризику у банку, яке передбачає окремим етапом виділити моніторинг показників кредитного ризику, розроблено його складові елементи, процедуру та технологію здійснення;

набули подальшого розвитку:

- економічний зміст поняття “моніторинг кредитного ризику”, під яким варто розуміти процедуру систематичного відстеження зміни даних про стан кредитного ризику на рівні кредитного портфеля банку та індивідуальних позичальників і інших показників кредитного ризику з метою його мінімізації, управління та контролю, виявлення динаміки та прогнозування розвитку кредитної діяльності. При цьому пропонується здійснювати моніторинг не лише показників ризику, а й ураховувати, які саме фактори впливають на його динаміку;
- теоретико-методичні положення щодо врахування процесів інтернаціоналізації при здійсненні банківської діяльності на основі доведення необхідності врахування ризику країни при кредитуванні не лише іноземних клієнтів, а й експортоорієнтованих позичальників, партнерами яких є нерезиденти;
- теоретичні положення щодо застосування вітчизняними банками моделей оцінки портфельного кредитного ризику, зокрема підходи до ймовірнісно-вартісної оцінки кредитного ризику, а також запропоновано етапи моніторингу кредитного ризику на основі моделей оцінки портфельного кредитного ризику банку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення, практичні рекомендації та висновки можуть бути використані

в діяльності банків для поліпшення організації моніторингу кредитного ризику як складової ризик-менеджменту.

Запропонований автором комплексний підхід до визначення моніторингу кредитного ризику та його організації на рівні кредитного портфеля та на рівні окремих позичальників використовується АКІБ “УкрСиббанк” (довідка № 135-23/01/159 від 05.09.2008).

Внесені пропозиції щодо вдосконалення моніторингу кредитного ризику з використанням процедури визначення інтегрального показника кредитного ризику прийняті до впровадження Черкаською обласною дирекцією ВАТ “Райффайзен Банк Аваль” (довідка № 04-01/10-668 від 14.10.2008).

Крім того, результати дослідження використовуються у процесі викладання навчальних дисциплін: “Кредитування та контроль”, “Аналіз банківської діяльності” та “Фінансовий менеджмент у банку” Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) (акт про впровадження від 23.09.2008).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Наукові результати, які становлять суть дисертаційного дослідження, отримані автором особисто. Особистий внесок автора у тезах [13], опублікованих у співавторстві, полягає у виділенні моніторингу кредитного ризику на всіх рівнях його виникнення як пріоритетного напрямку вдосконалення системи моніторингу у банку. Із наукових досліджень, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати наукового дослідження були оприлюднені та отримали позитивну оцінку на таких науково-практичних конференціях: II Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів “Проблеми розвитку фінансової системи України” (м. Сімферополь, 2006), II Всеукраїнській науково-практичній конференції аспірантів та молодих вчених “Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи” (м. Львів, 2006), Міжнародній науково-практичній конференції “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (м. Черкаси, 2006, 2008), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2006, 2007), Міжнародній науково-практичній конференції “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (м. Суми, 2007, 2008).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 4,08 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,05 друк. арк., у тому числі: 7 статей опубліковані у фахових виданнях, 8 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій (з них 1 у співавторстві).

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 204 найменувань і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок. У роботі наведено 42 таблиці, 21 рисунок і 15 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації **“Теоретичні основи дослідження кредитного ризику та його моніторингу в банківській діяльності”** досліджено наукові підходи щодо визначення економічної сутності банківського ризику, з’ясовано місце кредитного ризику в системі банківських ризиків, визначено їх сутність, чинники виникнення та методи оцінки; досліджено вплив сучасних тенденцій інтернаціоналізації на здійснення кредитної діяльності; систематизовано існуючі методи управління кредитним ризиком; розроблено комплексний підхід до здійснення банківського моніторингу.

Дослідження економічної сутності банківських ризиків показали, що ризики банківської діяльності є різноманітними як за своїм змістом, так і за характером прояву. Тому ідентифікація та класифікація банківських ризиків є першим кроком для можливого управління ними. Класифікація ризиків за певними ознаками дозволяє розділити їх на певні групи, що робить можливим подальше управління ними.

Кредитні операції є найприбутковішим видом активу банку, але і найризикованішим водночас. Саме тому виважений підхід до співвідношення **“кредитний ризик – дохідність”** із використанням відповідних методів оптимізації ризику є для банку дуже важливим на шляху реалізації власної кредитної політики та стратегії розвитку банку. У світлі зростаючої швидкими темпами інтернаціоналізації банківської діяльності варто звернути особливу увагу на класифікацію кредитного ризику за приналежністю до країни кредитора: кредитний ризик позичальника-резидента та кредитний ризик позичальника-нерезидента.

Автором обґрунтовано необхідність урахування процесу інтернаціоналізації при здійсненні банківської діяльності. В Україні інтернаціоналізація банківської діяльності проявляється як через присутність іноземних банків на національному банківському ринку, так і шляхом виходу вітчизняних банків на іноземні ринки. При цьому інтернаціоналізація банківської діяльності супроводжується зростанням конкуренції між банками, що потребує вдосконалення як проведення банківських операцій, так і системи управління ризиками у банку.

У розділі проведено систематизацію існуючих методів управління кредитним ризиком у банку, які пропонується розглядати у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні управління кредитним ризиком полягає у прийнятті або ж відмові від ризику. У вузькому значенні автор вважає доцільним розглядати методи управління кредитним ризиком, класифікувавши їх на три групи: методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту; методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля; загальні методи управління.

Для визначення місця моніторингу кредитного ризику у загальній системі банківського моніторингу у дисертації запропоновано комплексний підхід до здійснення банківського моніторингу на підставі виділення класифікаційних ознак зовнішнього і внутрішнього моніторингу (табл. 1).

Класифікація банківського моніторингу

Класифікаційна ознака	Моніторинг банків (зовнішній)	Моніторинг у банку (внутрішній)
Суб'єкти, що здійснюють моніторинг	Контролюючі органи (Національний банк України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, податкова інспекція, Антимонопольний комітет та ін.)	Банківська установа
Об'єкти моніторингу	Банк як установа, що здійснює відповідні операції, дотримання банком законодавства та нормативів НБУ	Операції, що здійснюються банком, та ризики, що їх супроводжують
Мета моніторингу	1. Контроль за дотриманням банком нормативів та інших процедур і правил, передбачених чинним законодавством. 2. Виявлення загальних тенденцій банківської діяльності всієї банківської системи, групи банків чи окремого банку (за величиною активів, капіталу, регіональною приналежністю тощо)	1. Виявлення тенденцій здійснюваних банківських операцій. 2. Контроль рівня ризиків, на які наражається банк (моніторинг ризиків)
Вид банківських операцій, що підлягають моніторингу	Моніторинг банківських операцій за видами діяльності (кредитування, залучення коштів, операції з цінними паперами та ін.) контролюючими органами	Кредитний моніторинг; моніторинг валютних операцій; моніторинг операцій з цінними паперами та ін., здійснюваний банком

Отже, моніторинг стосовно банківської діяльності має значну сферу застосування. Цей процес розглядається і як внутрішній, і як зовнішній щодо банку. Крім того, запропонований підхід вказує на те, що послідовність проведення внутрішнього та зовнішнього банківського моніторингу суттєво відрізняється. У дисертаційному дослідженні моніторинг кредитного ризику у банку розглядається як внутрішній вид банківського моніторингу, що потребує удосконалення науково-методичних підходів у сучасних умовах функціонування банківської системи. У дисертації наголошується на тому, що моніторинг кредитного ризику у банку є складовою банківського ризик-менеджменту та важливим протягом всього процесу кредитування, оскільки саме завдяки систематичному спостереженню за динамікою будь-яких змін у діяльності позичальника чи якісного складу кредитного портфеля є попереджувальним сигналом для втручання та ефективного управління у разі несприятливих подій для банку.

У другому розділі **“Науково-методичні підходи до здійснення моніторингу кредитного ризику у банках”** досліджено наявний стан банківського моніторингу – здійснено зовнішній моніторинг кредитної діяльності банків України; досліджено сучасні підходи банків до моніторингу кредитного ризику; запропоновано комплексне визначення моніторингу кредитного ризику та етапи його проведення в банку; обґрунтовано необхідність урахування ризику країни при кредитуванні не лише нерезидентів, а й експортоорієнтованих позичальників.

Аналіз діяльності банків України показав, що реалії функціонування банківської системи вказують на те, що для українських банків кредитування залишається домінуючим видом діяльності в активних операціях. Кредитний портфель банків України в активах станом на 01.01.2008 становив 80,99 %. Проблемні кредити у структурі кредитного портфеля українських банків на ту ж дату становили 1,31 %. Кредити поза внутрішньою економікою, тобто надані за кордон, становили станом на 01.01.2008 2,46 % від загальної суми кредитів, наданих банками України. Тобто, кредитні операції є для банку тим видом діяльності, який приносить найбільші прибутки, але разом з тим потребує ефективного управління та систематичного моніторингу ризиків. Також у розділі здійснено зовнішній моніторинг діяльності банків з точки зору найбільш ризикованої діяльності за допомогою коефіцієнта варіації.

Автором досліджено сучасні підходи банків до моніторингу кредитного ризику. До традиційних етапів моніторингу кредитного ризику на рівні кредитного портфеля та окремого позичальника автором запропоновано віднести моніторинг показників кредитного ризику у банку на основі визначення інтегрального показника кредитного ризику. Таким чином, у дисертації виділено етапи процесу моніторингу кредитного ризику (рис. 1).

Рис. 1. Етапи моніторингу кредитного ризику у банку

Моніторинг кредитного ризику автором пропонується визначати як процедуру систематичного відстеження зміни даних про стан кредитного ризику на рівні кредитного портфеля банку та індивідуальних позичальників і інших показників кредитного ризику з метою мінімізації кредитного ризику, управління та контролю, виявлення динаміки та прогнозування розвитку кредитної діяльності.

Моніторинг кредитного ризику на рівні кредитного портфеля банку – це процес систематичного аналізу показників кредитного ризику, який повинен ґрунтуватися та базуватися на аналізі кредитного портфеля на підставі факторів, що спричиняють його виникнення.

Моніторинг кредитного ризику окремого позичальника – це процес відстежування ключових елементів діяльності позичальника, який визначає його здатність до повернення кредиту та відсотків за ним для запобігання виникненню проблемної заборгованості. Отже, у дисертаційному дослідженні виділено складові елементи моніторингу кредитного ризику (табл. 2).

Таблиця 2

Складові елементи моніторингу кредитного ризику

Моніторинг кредитного ризику			
на рівні окремого позичальника		на рівні кредитного портфеля:	на рівні показників кредитного ризику:
<p><i>на стадії відбору позичальників:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - моніторинг розвитку різних галузей, в яких здійснюють діяльність потенційні позичальники; - попередній моніторинг фінансового стану позичальників 	<p><i>на стадії використання кредиту позичальником:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - моніторинг дотримання позичальником кредитної угоди; - моніторинг фінансового стану позичальників; - моніторинг цільового використання кредитних коштів; - моніторинг нефінансової інформації (наприклад, репутації); - моніторинг забезпечення 	<ul style="list-style-type: none"> - моніторинг місця кредитного портфеля в загальних активах банку; - моніторинг диверсифікації кредитного портфеля; - моніторинг структури кредитів, класифікованих за ступенем ризику; - моніторинг установлених лімітів щодо кредитування 	<ul style="list-style-type: none"> - розрахунок коефіцієнтів, що є індикаторами кредитного ризику; - бальна оцінка індикаторів кредитного ризику за відповідним алгоритмом; - визначення інтегрального показника кредитного ризику

Для більш детального вивчення фінансової стабільності клієнта автором пропонується враховувати ризик країни контрагентів позичальника, якщо він є експортоорієнтованим, тобто якщо більше 50 % обсягу реалізації продукції підприємства протягом останніх 12 місяців експортувалось. Моніторинг зміни рейтингу країни-контрагента дасть змогу більш точно визначити кредитоспроможність позичальника та скоригувати внутрішній кредитний рейтинг.

Таким чином, моніторинг кредитного ризику доцільно здійснювати, використовуючи не лише кількісні показники кредитного ризику, а й моніторинг факторів, що впливають на його величину, які можна відслідкувати на рівні кредитного портфеля та окремого позичальника. Крім того, при міжнародному кредитуванні та кредитуванні експортоорієнтованих позичальників необхідно враховувати як кредитний ризик, так і ризик країни.

У третьому розділі “**Прикладні аспекти організації моніторингу та визначення показників кредитного ризику у банку**” запропоновано вдосконалити процес моніторингу кредитного ризику у банку з організаційно-функціональної точки зору; здійснено апробацію системи моніторингу кредитного ризику у банках України; оцінено можливості використання вітчизняними банками моделей оцінки портфельного кредитного ризику.

Моніторинг кредитного ризику можливо ефективно здійснювати лише у разі своєчасного отримання достовірної та повної інформації про набір факторів, що впливають на зміну даного ризику. Упровадження інтегрованої інформаційної системи у банку та розподіл повноважень у фронт-, мідл-, та бек-офісах дозволяють зменшити виникнення помилок при здійсненні кредитних операцій та визначенні рівня кредитного ризику. Функціонування підрозділу моніторингу кредитного ризику у банку у рамках ризик-менеджменту банку на рівні мідл-офісу дозволяє вчасно виявити проблеми у кредитній діяльності та на основі сформованої звітності про ризик вибрати подальшу стратегію стосовно управління кредитним ризиком.

Пропонується процедура здійснення моніторингу показників кредитного ризику, що базується на виділенні таких етапів: перший – вибір індикаторів рівня кредитного ризику, їх розрахунок та зіставлення з граничними значеннями; другий – бальна оцінка кредитного ризику на основі розробленого алгоритму; третій – розрахунок інтегрального показника кредитного ризику та виявлення динаміки кредитного ризику.

Для кожного індикатора встановлюються граничні значення, що дозволить забезпечити виявлення значущих для банку кредитних ризиків і своєчасний адекватний вплив на них при аналізі звіту про здійснення моніторингу кредитного ризику. До складу індикаторів входять: частка кредитного портфеля в активах ($K1$), якість кредитів ($K2$), частка прострочених кредитів у кредитному портфелі ($K3$), процентна маржа банку ($K4$), частка процентної маржі в капіталі банку ($K5$), достатність резервів ($K6$), частка списань із резерву у кредитному портфелі ($K7$), максимальний розмір ризику на одного позичальника ($K8$), рівень концентрації великих кредитних ризиків ($K9$), рівень концентрації кредитних ризиків на одного інсайдера ($K10$), рівень концентрації кредитних ризиків на інсайдерів ($K11$), якість активів ($K12$). Таким чином, автором було виділено 12 індикаторів, на підставі яких доцільно здійснювати перший етап моніторингу показників кредитного ризику. На даному етапі здійснюємо розрахунок значень вищезазначених індикаторів. За процедурою, що пропонується, для коефіцієнтів $K1-K3$, $K8-K12$ нижня межа (LB) дорівнює 0, верхня (UB) – максимально допустимому значенню, а для коефіцієнтів $K4-K7$ оптимальне значення знаходиться в межах від $LB > 0$ до UB . Передбачається, що для спрощення розрахунків банк значення показників LB і UB обирає з відповідної бази даних (нормативно-правова база, внутрішні положення банку тощо). Крім того, це дасть можливість змінювати набір показників та додавати інші, якщо економіко-правова ситуація вимагатиме цих змін.

Бальна оцінка кредитного ризику необхідна для визначення в подальшому інтегрального показника кредитного ризику. 100 балів присвоюється критичному значенню показника, а на проміжку критичних значень – крайнім значенням проміжку. На рис. 2 подана блок-схема для розрахунку балів за кредитним ризиком за вищевказаним алгоритмом.

Інтегральний показник кредитного ризику ($I_{(кр)}$) визначається як сума балів за кредитним ризиком, зважених на вагові коефіцієнти:

$$I_{(кр)} = \sum_{i=1}^n R_i \cdot l_i, \quad (1)$$

де $R_1, R_2, \dots, R_n$ – показники розрахованої кількості балів оцінки кредитного ризику ($i = 1 \dots n$);

$l_1, l_2, \dots, l_n$ – ваги показників кредитного ризику;

n – кількість показників.

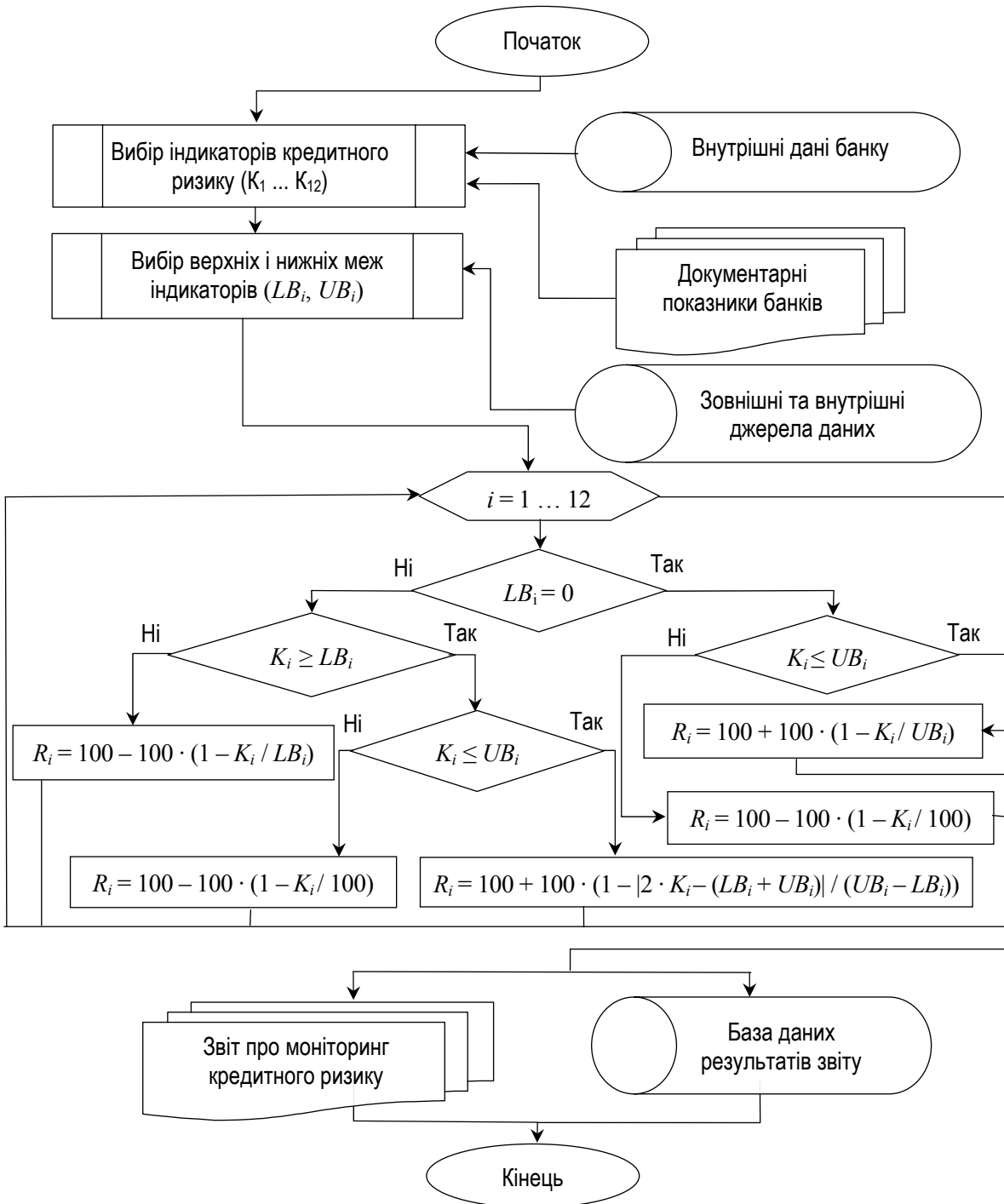
Даний показник дає змогу у режимі реального часу отримувати достовірну та повну інформацію щодо зміни рівня кредитного ризику, оскільки процедура його визначення побудована таким чином, що дозволяє автоматизований обрахунок, використовуючи інтегровану інформаційну систему банку.

У дисертаційному дослідженні визначено інтегральний показник кредитного ризику низки банків України: ЗАТ КБ “ПриватБанк” (1), ВАТ “Райффайзен Банк Аваль” (2), АКІБ “УкрСиббанк”(3), АКБ “Промінвестбанк” (4), ВАТ “Державний ощадбанк України” (5), ЗАТ “Альфа-банк” (6) (табл. 3).

Таблиця 3

Визначення інтегрального показника кредитного ризику

№ пор.	Показник	Вага показника	Кількість балів банків						Бальна оцінка з урахуванням вагових коефіцієнтів ($R_i l_i$)					
			1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
1	K1	0,077	150	83	85	84	190	115	11,58	6,37	6,47	6,55	14,64	8,89
2	K2	0,013	198	196	198	199	160	200	2,57	2,55	2,58	2,59	2,08	2,60
3	K3	0,026	181	12	192	194	197	189	4,71	0,31	5,00	5,06	5,12	4,91
4	K4	0,103	8	6	4	5	7	5	0,84	0,64	0,44	0,46	0,67	0,47
5	K5	0,09	56	48	42	37	40	33	5,03	4,30	3,77	3,36	3,58	2,93
6	K6	0,115	10	188	109	180	61	161	1,13	21,62	12,51	20,69	7,02	18,51
7	K7	0,038	179	182	199	196	196	199	6,82	6,93	7,55	7,46	7,44	7,57
8	K8	0,154	143	150	125	115	130	117	21,99	23,16	19,22	17,74	19,98	17,97
9	K9	0,064	181	176	177	175	182	171	11,60	11,24	11,33	11,22	11,66	10,94
10	K10	0,051	193	195	193	187	185	192	9,84	9,92	9,83	9,54	9,42	9,80
11	K11	0,128	192	190	190	190	192	190	24,53	24,29	24,33	24,33	24,53	24,31
12	K12	0,141	168	170	162	169	171	169	23,74	23,94	22,89	23,76	24,09	23,79
РАЗОМ		1	$I_{(кр)}$						124,38	135,27	125,92	132,76	130,23	132,69

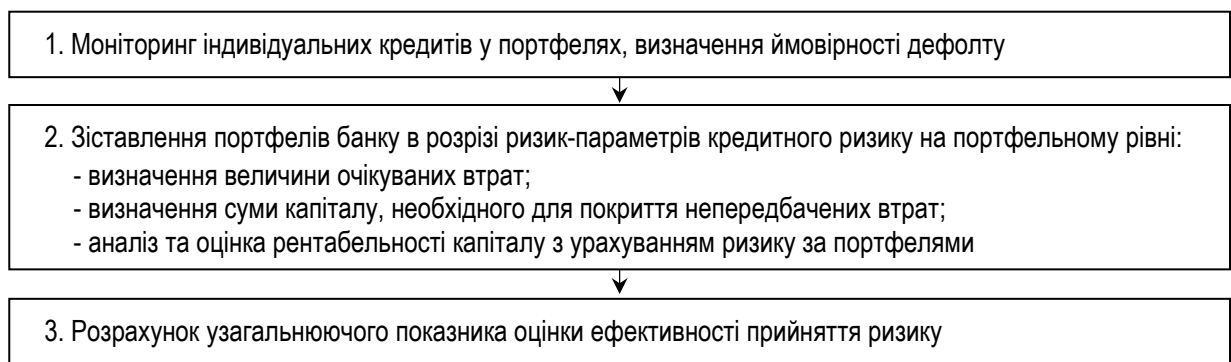

Рис. 2. Блок-схема алгоритму бальної оцінки кредитного ризику у банку

Результати розрахунків засвідчують, що найбільший рейтинг за запропонованою процедурою моніторингу кредитного ризику має ВАТ “Райффайзен Банк Аваль” ($I_{(кр)} = 135,27$), потім ВАТ “Промінвестбанк” ($I_{(кр)} = 132,76$). На останньому місці знаходиться ВАТ “ПриватБанк” ($I_{(кр)} = 124,38$). Але рейтинг усіх банків все одно вище критичної межі кредитного ризику в 100 балів, тому можна зробити висновок, що станом на 01.01.2008 кредитний ризик банків був на прийнятному рівні.

Розроблена процедура є універсальною, дозволяє виявити кредитні ризики за багатьма параметрами, узагальнити їх та вивести інтегральний показник. Цим вона відрізняється від інших методик, які враховують лише окремі прояви виникнення кредитного ризику та потребують подальшої обробки.

Сучасні підходи до оцінки, моніторингу та регулювання кредитного ризику ґрунтуються на використанні моделей оцінки портфельного кредитного ризику. Автором проаналізовано можливість та перспективи використання моделей CreditMetrics та CreditRisk+ в українських умовах. На основі систематизації даних про моделі оцінки портфельного кредитного ризику можливо здійснювати на їх базі моніторинг кредитного ризику на рівні кредитного портфеля однорідних позичальників. У дисертації виділено етапи моніторингу портфельного кредитного ризику, які подані на рис. 3.

Рис. 3. Моніторинг кредитного ризику на основі моделей оцінки портфельного кредитного ризику банку

Проте здійснення наступних етапів моніторингу кредитного ризику на основі використання моделей оцінки портфельного кредитного ризику ефективно лише в умовах стабільного функціонування економіки. Для одержання результатів, що передбачають можливі різкі негативні зміни стану економіки, слід урахувувати різні макроекономічні сценарії.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичного завдання, що полягає в удосконаленні теоретико-методичних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо організації процесу моніторингу кредитного ризику в банківській діяльності. За результатами дослідження зроблено такі висновки:

1. Дослідження ризиків банківської діяльності вказують на те, що управління ризиками є важливою складовою ефективного функціонування банку. Оскільки ризики банківської діяльності є різноманітними як за своїм змістом, так і за характером прояву, то їх ідентифікація та класифікація є першим кроком, що робить можливим управління ними. Кредитний ризик – один із основних ризиків, притаманних банківській діяльності. На основі узагальнення та систематизації

наукових джерел визначено сутність кредитного ризику та фактори, які впливають на його динаміку.

2. Обґрунтовано необхідність урахування інтернаціоналізації при здійсненні банківських операцій і ризик-менеджменту у банку. Інтернаціоналізація у банківській сфері проявляється як присутність іноземних банків на національному банківському ринку та вихід вітчизняних банків на закордонний. У таких умовах для підтримання власної конкурентоспроможності перед банками постає проблема капіталізації та вдосконалення системи управління ризиками.

Перспективним напрямком оцінки і моніторингу кредитного ризику в умовах інтернаціоналізації банківської діяльності є створення у банках системи внутрішніх кредитних рейтингів. Запропоновані рекомендації щодо врахування ризику країни контрагентів позичальника дають змогу зменшити кредитний ризик для експортоорієнтованих позичальників.

3. Систематизація існуючих наукових підходів до визначення, класифікації та оцінки кредитного ризику створює передумови для ефективного управління ним. Управління кредитним ризиком передбачає здійснення ряду заходів для його мінімізації. Методи управління кредитним ризиком доцільно структурувати таким чином: загальні методи, методи управління кредитним портфелем, методи управління окремим кредитом.

4. Запропоновано класифікацію банківського моніторингу, в основу якої покладено такі класифікаційні ознаки: мета, об'єкти, суб'єкти моніторингу та види банківських операцій. Виділено моніторинг банків (зовнішній), що здійснюють контролюючі органи, та моніторинг у банку (внутрішній), який проводиться самими банками. У рамках вищезазначеної класифікації проведено моніторинг банківської діяльності у розрізі найризикованішої діяльності.

5. Аналіз діяльності банків України показав, що для вітчизняних банків кредитування залишається домінуючим видом діяльності в активних операціях. Кредитний портфель банків України в активах станом на 01.01.2008 становив 80,99 %. Проблемні кредити у структурі кредитного портфеля українських банків на ту ж дату становили 1,31 %. Кредити поза внутрішньою економікою, тобто надані за кордон, становили станом на 01.01.2008 2,46 % від загальної суми кредитів, наданих банками України.

6. Запропоновано комплексне визначення поняття “моніторинг кредитного ризику”. Застосування даного підходу дає змогу охопити динаміку факторів, які впливають на величину кредитного ризику, та у разі виявлення негативних змін – вчасно зреагувати на проблемну ситуацію.

7. Дослідження, здійснені у дисертації, дали змогу удосконалити методичне забезпечення організації моніторингу кредитного ризику та розширити етапи і складові елементи моніторингу кредитного ризику у банку на всіх стадіях кредитного процесу, зокрема окремим етапом запропоновано виділяти моніторинг показників кредитного ризику.

8. Удосконалено методичні підходи до організації моніторингу кредитного ризику у банку з організаційно-функціональної точки зору. Пропонується на

рівні мідл-офісу створити підрозділ моніторингу кредитного ризику, що здійснюватиме систематичне спостереження за рівнем кредитного ризику у банку.

9. Розроблено та обґрунтовано необхідність застосування у банку процедури визначення інтегрального показника кредитного ризику, що базується на урахуванні індикаторів, які з різних боків характеризують кредитний ризик. За даною процедурою обраховано інтегральний показник низки банків України та сформовано проект звітності щодо моніторингу показників кредитного ризику. Апробація підтвердила практичну значущість даного показника. Ефективний моніторинг кредитного ризику дає змогу банку вчасно приймати управлінські рішення, що в кінцевому підсумку забезпечує більш стабільне та надійне функціонування всієї банківської системи.

10. В українських умовах для вдосконалення моніторингу кредитного ризику на рівні кредитного портфеля можливо використовувати моделі оцінки портфельного кредитного ризику. Проте їх застосування у повноформатному вигляді неможливе, оскільки у вітчизняних умовах бракує вхідної інформації, тому використання таких моделей реальне лише за умови адаптації до українських реалій і спрощення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Гаряга Л. О. Концепція ризику та аналіз різних підходів щодо класифікації ризиків банківської діяльності / Л. О. Гаряга // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси : ЧДТУ, 2005. – Вип. 15. – С. 152–156. – Серія “Економічні науки”.
2. Гаряга Л. О. Проблеми розвитку ринку банківського кредитування в Україні / Л. О. Гаряга // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С. 73–77.
3. Гаряга Л. О. Кредитний ризик: ідентифікація, класифікація та методи оцінки / Л. О. Гаряга // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 17. – С. 318–329.
4. Гаряга Л. О. Інтернаціоналізація банківської діяльності як риса сучасного розвитку світової фінансової системи / Л. О. Гаряга // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 81–86.
5. Гаряга Л. О. Ризик країни у контексті міжнародного кредитування / Л. О. Гаряга // Фінансова система України: Збірник наукових праць. – Острого : Національний університет “Острозька академія”, 2007. – Випуск 9. – Ч. 3. – С. 256–264.
6. Гаряга Л. О. Місце моніторингу у банківській діяльності / Л. О. Гаряга // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 153–165.
7. Гаряга Л. О. Оптимізація кредитного моніторинга на основани моделей оцѣнки портфельного кредитного риска банка / Л. О. Гаряга // Бизнес Информ. – 2008. – № 8. – С. – 53–60.

Матеріали наукових конференцій

8. Гаряга Л. О. Проблеми оцінки кредитоспроможності у банківській діяльності / Л. О. Гаряга // Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи : тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих вчених (Львів, 27–29 вересня 2006 р.) / Львівський банківський інститут Національного банку України. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – С. 146–148.
9. Гаряга Л. О. Особливості кредитного ризику в умовах інтернаціоналізації банківської діяльності / Л. О. Гаряга // Теория и практика экономики и предпринимательства : материалы III Международной научно-практической конференции (Алушта, 11–13 мая 2006 г.). – Симферополь, 2006. – С. 81–82.
10. Гаряга Л. О. Професійне управління кредитним ризиком – передумова успішної діяльності банку у сфері кредитування // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Черкаси, 18–20 жовтня 2006 р.) / Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. – Черкаси : ЧБІ УАБС НБУ, 2006. – С. 90–91.
11. Гаряга Л. О. Реструктуризація кредитної заборгованості як метод управління проблемними кредитами / Л. О. Гаряга // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 9–10 листопада 2006 р.) / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 167–168.
12. Гаряга Л. О. Можливості використання кредитних деривативів при управлінні кредитними ризиками / Л. О. Гаряга // Міжнародна банківська конкуренція теорія і практика : зб. тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 31 травня – 1 червня 2007 р.) / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 67–68.
13. Гончарук Т. І. Удосконалення моніторингу кредитного ризику – конкурентна перевага сучасного банку / Т. І. Гончарук, Л. О. Гаряга // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доповідей X всеукраїнської науково-практичної конференції (Суми, 22–23 листопада 2007 р.) : у 2-х т. / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – Т. 2 – С. 25–26. *Особистий внесок автора* полягає у виділенні моніторингу кредитного ризику на всіх рівнях його виникнення як пріоритетного напрямку вдосконалення системи моніторингу у банку.
14. Гаряга Л. О. Особливості інтернаціоналізації банківської діяльності в Україні на сучасному етапі / Л. О. Гаряга // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 15–16 травня 2008 р.) / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – С. 65–67.

15. Гаряга Л. О. Класифікація банківського моніторингу / Л. О. Гаряга // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25–26 вересня 2008 р.) / Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. – Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2008. – С. 61–62.

АНОТАЦІЯ

Гаряга Л.О. Моніторинг кредитного ризику в банківській діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2009.

У дисертації викладено результати дослідження щодо теоретико-методичних підходів і практичних рекомендацій стосовно організації процесу моніторингу кредитного ризику у вітчизняних банках.

Дисертаційна робота висвітлює теоретичні основи дослідження кредитного ризику та моніторингу кредитної діяльності. У роботі розроблено комплексний підхід до здійснення банківського моніторингу. З урахуванням даного підходу проаналізовано ринок банківського кредитування та запропоновано етапи здійснення моніторингу кредитного ризику у банку. Обґрунтовано необхідність удосконалення моніторингу кредитного ризику. Розроблено процедуру здійснення моніторингу показників кредитного ризику на основі визначення інтегрального показника кредитного ризику.

У дисертаційному дослідженні враховано вплив процесу інтернаціоналізації на здійснення банківської діяльності, що має важливе значення в сучасних умовах.

Ключові слова: кредитний ризик, банк, моніторинг, інтернаціоналізація банківської діяльності.

АННОТАЦИЯ

Гаряга Л.О. Мониторинг кредитного риска в банковской деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2009.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методических подходов мониторинга кредитного риска в отечественных банках, учитывая условия интернационализации банковской деятельности.

В работе раскрыта экономическая сущность банковских рисков и приведена их классификация; выявлено место кредитного риска в системе банковских рисков, охарактеризованы кредитный риск и факторы, которые влекут его

возникновение. Автором предложено обобщенную классификацию банковского мониторинга, что позволяет избежать ошибок при организации разных видов мониторинга в банковской деятельности. Также в работе раскрыта суть понятия “интернационализация банковской деятельности”; усовершенствована методика определения внутреннего кредитного рейтинга заемщика на основании проведения мониторинга риска страны контрагентов заемщика, что позволит минимизировать кредитный риск экспортоориентированного заемщика.

В диссертации проанализировано современное состояние рынка кредитования в Украине. Кредитный портфель банков Украины в активах по состоянию на 01.01.2008 составлял 80,99 %. Проблемные кредиты в структуре кредитного портфеля украинских банков на ту же дату составляли 1,31 %. Кредиты вне внутренней экономики, то есть предоставленные за границу, составляли по состоянию на 01.01.2008 2,46 % от общей суммы кредитов, предоставленных банками Украины. То есть, кредитные операции являются для банка тем видом деятельности, который приносит наибольшие прибыли, но вместе с тем нуждается в эффективном управлении и систематическом мониторинге риска.

На основании комплексного подхода автором определено мониторинг кредитного риска как процедуру систематического отслеживания изменения данных о состоянии кредитного риска на уровне кредитного портфеля банка, индивидуального заемщика и других показателей кредитного риска с целью оптимизации кредитного риска, управления и контроля, динамики и прогнозирования развития кредитной деятельности. В работе предложены этапы и составляющие элементы мониторинга кредитного риска в банке.

В диссертационном исследовании автор обосновывает необходимость усовершенствования научно-методических подходов, касающихся мониторинга кредитного риска в банке. Автором разработано процедуру проведения мониторинга показателей кредитного риска на основании определения интегрального показателя кредитного риска.

Процедура осуществления мониторинга показателей кредитного риска базируется на выделении следующих этапов: первый – выбор индикаторов уровня кредитного риска, их расчет и сопоставление с предельными значениями; второй – вычисление баллов на основе разработанного алгоритма; третий – расчет интегрального показателя кредитного риска и выявление динамики кредитного риска.

Для каждого индикатора устанавливаются предельные значения, что позволит обеспечить выявление значимого для банка риска. Второй этап мониторинга показателей кредитного риска – это базовая оценка кредитного риска, которая необходима для определения в дальнейшем интегрального показателя кредитного риска. На третьем этапе определяется интегральный показатель кредитного риска и степень кредитного риска.

В диссертационном исследовании определено интегральный показатель кредитного риска ряда банков Украины: ЗАО КБ “ПриватБанк”, ОАО “Райффайзен Банк Аваль”, АКИБ “УкрСиббанк”, АКБ “Проминвестбанк”, ОАО “Государственный сберегательный банк Украины”, ЗАО “Альфа-банк”.

Результаты расчетов показали, что наибольший рейтинг за разработанной процедурой имеет ОАО “Райффайзен Банк Аваль”, потом ОАО “Проминвест-банк”. Но рейтинг всех банков все равно выше критического предела кредитного риска в 100 баллов, потому можно сделать вывод, что по состоянию на 01.01.2008 кредитный риск банков был на приемлемом уровне.

Разработанная процедура является универсальной, позволяет обнаружить кредитные риски за многими параметрами, обобщить их и вывести интегральный показатель. Этим она отличается от других методик, которые учитывают лишь отдельные проявления возникновения кредитного риска и нуждаются в последующей обработке.

Ключевые слова: кредитный риск, банк, мониторинг, интернационализация банковской деятельности.

SUMMARY

Garyaga L.O. The monitoring of credit risk in banking. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree of economic sciences specializing in 08.00.08 – Money, finance and credit. – State-owned higher educational institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”. Sumy, 2009.

The thesis shows the research results as to theoretic – methodical approaches and practical recommendations concerning the organization of monitoring process of credit risk in home banks.

The thesis lightens research theoretic fundamentals of credit risk and monitoring of credit activity. In this research the complex approach to the implementation of bank monitoring is worked out. Taking into account this approach the market of bank crediting is analyzed, there are suggested the realization stages of credit risk monitoring in the bank. The necessity of improvement the monitoring of credit risk is proved. The methods of carrying out the monitoring of indices of credit risk on the basis of determination the integral index of credit risk are developed.

In the thesis the influence of internationalization process on banking fulfillment, which has significant role in contemporary conditions is taken into account.

Key words: credit risk, bank, monitoring, internationalization of banking.

Відповідальний за випуск
кандидат економічних наук, доцент
Т.І. Гончарук

Підписано до друку 17.04.2009.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК, № 3160 від 10.04.2008